

*Посацький Б.С.,
кандидат архітектури, професор кафедри
містобудування Інституту архітектури
НУ «Львівська політехніка»*

УРБАНІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ФУНКЦІЇ КУЛЬТУРИ У ЗНАЧНІШОМУ МІСТІ (на прикладі Львова)

Місто є просторовою формою культури, і кожній цивілізації відповідає окреслений характер міста. Урбаністична складова культури – це поєднання, перетин, зіткнення містобудівних та архітектурних форм різних культур, які співіснують у місті, особливо у значнішому.

У процесі розвитку міст наприкінці ХХ ст. стало зрозумілим, що культурна функція може надати місту утворюючого значення у поєднанні з туристичною функцією, які у комплексі можуть стати суттєвим чинником розвитку поселень різної величини. З цією метою Радою Європи, починаючи з 1993 р., обирається місто (чи декілька міст), якому надається титул «культурна столиця Європи» даного року. Наприклад, такими містами були Генуя, Рим, Таллінн, Краків, у 2009 р. столицею культури України було обрано Львів.

Містобудування універсалізується з точки зору набору функцій у містах, і у цьому сенсі функція культури у просторі міста теж своєрідним чином «глобалізується». Крім окремих будівель культурного призначення, набувають розповсюдження великі комплекси з розвинутою інфраструктурою, завдяки яким культурна діяльність стає більш вагомою і навіть домінуючою у функціональному наповненні міського простору. Роль культурного чинника у розвитку міста можна розглядати у різних аспектах, тут зроблено спробу висвітлити функціонально-просторовий аспект. Прикладами можуть служити як реконструйовані, так і новозбудовані культурні осередки.

Став загальновідомим приклад містобудівної реконструкції кварталів у центрі Парижа і спорудження Культурного центру імені Помпіду на місці колишнього ринку, тобто функція культури прийшла на зміну традиційній торгівлі. Реконструкція Лувру з використанням підземного простору для археологічної експозиції та спорудження нового входу (так звана «піраміда» Лувру) і виходу (так звана «карусель» Лувру) дозволила суттєво збільшити вагомість культурної функції у середмісті Парижа.

Характерно, що концентрація культурних функцій у центральній частині Парижа постійно зростає, свідченням чого є завершення у 2014 р. будівництва комплексу Луї Вуатон (фірма «високої моди») у Булонському лісі [1].

У Відні поряд з монументальними будівлями музеїв історії мистецтва та історії природи, спорудженими у центрі міста у ХІХ ст., наприкінці ХХ ст. збудовано новий музейний квартал, що у сукупності формує потужний комплекс установ і закладів культури площею біля 15 га. Подібну ситуацію можна спостерігати у Брюсселі і Берліні, де також поряд з існуючими культурними закладами на початку ХХІ ст. збудовано нові, що сформувало таким чином «квартали культури».

Нові об'єкти культури своїми архітектурними формами демонструють досягнення сучасної будівельної індустрії, привертають загальну увагу й у багатьох випадках розглядаються міською владою як осередки нової (для даної території) перспективної функції. Відомим є приклад музею у Більбао авторства Ф. Гері (так званий «ефект Більбао»), успіх якого започаткував спорудження «зони культури» і загалом перетворення колишнього промислового міста у значний культурний осередок, до якого приїждять туристи з усього світу. Подібну функцію виконує споруджений у другій половині ХХ ст. «Гетті центр» у Лос-Анджелесі, який з приводу домінуючого розташування у міському краєвиді метрополії отримав назву «Нового Акрополя» і являє собою комплекс музеїв, виставкових та конференційних залів, різноманітних об'єктів інфраструктури, включно з лінією міського електротранспорту.

Роль активного «культурного магніту» в процесі зміни функціонального призначення території покликані відіграти Біомузей у Панама Сіті на березі Тихого океану і філія нью-йоркського музею Гуггенгейма в еміраті Абу Дабі на березі Перської затоки (обоє авторства Ф. Гері) [2]. У першому випадку це стосується зміни використання території колишньої військової бази, у другому – господарського освоєння пустельного узбережжя. До того ж, в Абу Дабі споруджуються філія Лувру та Національний музей Об'єднаних Арабських Еміратів, які разом з іншими об'єктами формують музейний острів Саадіят, що має стати головним культурним осередком ОАЕ.

В окремих випадках мова йде про спорудження «міст культури», де культурна діяльність у широкому сенсі є основною містоутворюючою функцією. Прикладом може служити «місто культури» Галісія (Galicia City of Culture), побудоване біля міста Сант'яго де Компостелла на північному сході Іспанії. Проект міста інспірований образом середньовічного міста Сант'яго де Компостелла, куди, починаючи з 867 р., з усієї

Європи п'ятьма головними шляхами подорожували католицькі прочани до гробу Св. Якова.

У розплануванні вуличної мережі поселення відтворено напрямки шляхів прочан, накладених на сітку середньовічного міста, внаслідок чого забудова сформована з декількох великих кварталів нерегулярної форми, в них розміщені основні культурні заклади: музей історії Галіції, Будинок нових технологій, бібліотека, архів періодичних видань, музичний театр, центр обслуговування. Площа поселення складає 70 га, з неї майже половина призначена для автостоянок, розташованих між забудованою територією й автострадою [3].

Оновлення існуючих та спорудження багатьох нових, оригінальних за архітектурою об'єктів культурного призначення показало їх велику популярність та привабливість і, відповідно, зростання економічних показників у міському господарстві та індустрії туризму. З цього випливає, що комплекси культурної функції можна порівняти до об'єктів масового обслуговування, застосовуючи до них відповідні критерії проектування. В першу чергу це стосується містобудівних критеріїв, тобто вибору місця розташування на території міста чи за його межами, а також набору основних і допоміжних функцій, які містяться в одному комплексі. У контексті міста і культури доцільно звернути увагу на «культурне значення простору» у сенсі освоєння простору, з цього погляду культурна функція розуміється як переважаюча.

Культурне значення простору Львова особливо зросло на початку ХХІ ст., що пояснюється декількома обставинами. Набуття Україною незалежності сприяло розвитку національної культури у сенсі усунення жорстких ідеологічних обмежень радянського часу. Українці після довгої перерви стали відкривати заново свою історію та мистецтво, особливо це стосується творчості ХХ ст. Відкрилися львівські архіви, запасники музеїв, стало можливим експонувати приватні збірки, стало престижним мати мистецькі колекції. Можливість вільного в'їзду в Україну з багатьох зарубіжних країн та близькість до кордону з ЄС сприяли зростанню зацікавленості Львовом серед іноземних туристів. Унікальність історичної архітектури Львова в межах України обумовила масовий приїзд вітчизняних туристів*.

Місто стало популярним туристичним осередком завдяки збереженій багатій історико-культурній спадщині і можливості її експонування у різних формах – від простору вулиць, площ і парків та архітектури окремих будівель до експозицій та виставок у численних музеях (рис. 1).

* Зокрема, кількість туристів з України помітно зросла після анексії Криму Росією у серпні 2014 р.

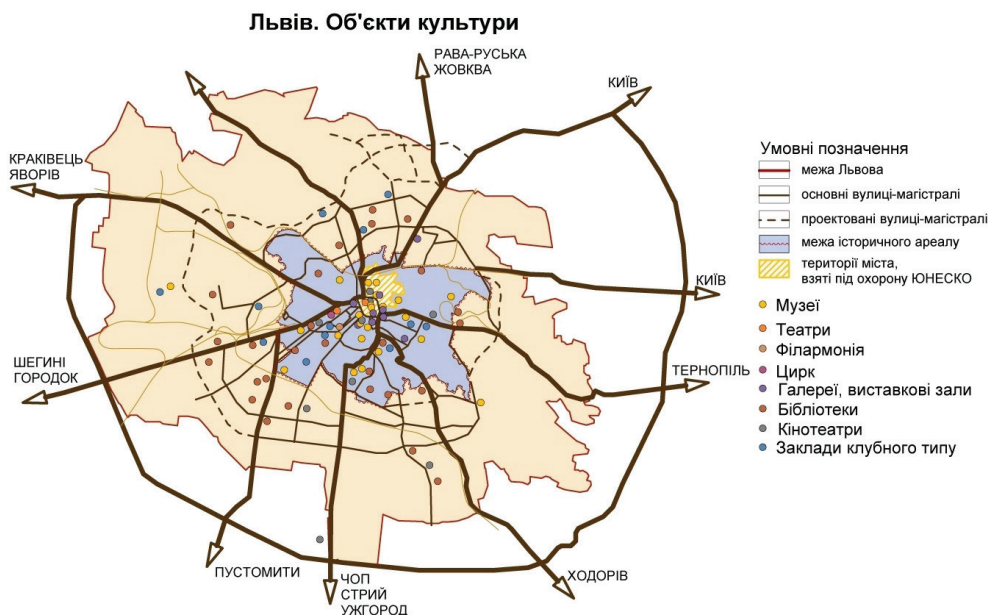

Рис. 1. Розташування об'єктів культури у Львові

Історично склалося так, що основна маса історико-культурної спадщини зосереджена в історичному центрі Львова. Сьогодні, коли потік туристів постійно зростає, вже неозброєним оком видно, що наявні умови та можливості експонування культурної спадщини стають незадовільними, в першу чергу це стосується музейних збірок. Окрім того, у місті немає сучасних виставкових об'єктів, де можна було би проводити масштабні культурні заходи, наприклад щорічний форум видавців чи виставку-плєнер сучасних скульптур та інсталяцій. До речі, нині ці акції відбуваються у Палаці мистецтв та ще декількох музейних приміщеннях у центрі міста у надзвичайно тісних умовах без жодних можливостей збільшення площі діяльності.

Стає очевидною необхідність територіального розширення культурної функції у Львові шляхом формування поліцентричної системи культурних осередків поза історичним центром міста. Водночас слід зауважити, що в межах саме історичного центру у 1969 р. пропонувалося сформувати великий культурний осередок шляхом розбудови існуючих музеїв українського мистецтва і картинної галереї, бібліотек та реконструкції для виставкових функцій комплексу споруд цитаделі XIX ст. [4]. При цьому автор містобудівної концепції Я. Новаківський розглядав значення культурної функції Львова у понадрегіональному масштабі в межах України й у регіональному масштабі в межах Європи, маючи на увазі східноєвропейську регіональну культурну метрополію.

Єдиним реальним кроком втілення концепції Я. Новаківського можна вважати будівництво Палацу мистецтв біля колишнього палацу Потоцького на вул. Коперника, завершене у 1995 р. В урбаністичному сенсі це дозволило разом з розташованою поряд Львівською галереєю мистецтв сформувавши значний культурний осередок, вигідно розташований, з точки зору доступності, у центральній частині міста. Безумовно, головною культурною подією міжнародного характеру є щорічний Форум видавців, який здобув масову популярність, з одного боку, а з другого – став свідченням недостатчості наявних у палаці площ для повноцінного проведення форуму. Водночас, Палац мистецтв активно комерційно використовується: тут постійно проводяться виставки-продажі різних товарів.

Проведення таких масових заходів створює проблеми з організації пішохідного і транспортного руху. Наявні вільні майданчики біля палацу не в змозі вмістити тимчасові експозиції та їх відвідувачів, практично відсутні автостоянки і навіть під'їзд автотранспорту у режимі «висадка – посадка» вимагає періодичного закриття та впровадження обмежень для транспортного руху на прилягаючих вулицях.

Виходячи з цих передумов і беручи до уваги концепції Я. Новаківського як один з етапів розвитку культурної функції на території Львова, можна дійти висновку, що в існуючих просторових умовах центральної частини міста недоречно сьогодні розвивати об'єкти культури, розраховані на масове відвідування. Центральна частина Львова критично перевантажена транспортним і пішохідним рухом, а простір вулиць і площ не може бути змінений (збільшений) з огляду на статус пам'яток містобудування та архітектури.

Зрозуміло, що, незважаючи на вичерпання територіальних резервів у центральній частині міста, функція культури у Львові і надалі повинна і буде розвиватися, оскільки культурний потенціал міста в цілому нині не використовується належним чином. Просторове середовище Львова має передумови для утвердження «культурологічної парадигми: культурна спадщина – культурний ландшафт – культурний туризм» [5]. Виходячи з цих обставин та беручи до уваги зарубіжний досвід, можна запропонувати концепцію поліцентричного розвитку культурної функції відповідно до концепції формування поліцентричної структури загальноміського центру Львова.

Формування поліцентричної структури загальноміського центру Львова вперше було запропоновано у 1970 р., і з того часу ця концепція набула певного розвитку та уточнення у генеральних планах міста 1993 і 2010 рр. Водночас, залишилися незмінними місця розташування основних підцентрів: західного – вул. Городоцька (біля залізничного при-

міського вокзалу), східного – перехрестя вул. Личаківської і Пасічної, південного – вул. Стрийська (південніше Стрийського парку).

На зламі XX–XXI ст. у сенсі широкого розуміння культурної функції досить активно розвивається південний підцентр, тут споруджується комплекс будівель Українського католицького університету. Біля перетину вул. Стрийської з кільцевою автодорогою до футбольного чемпіонату Євро-2012 збудовано стадіон «Львів Арена» і на прилягаючій території східніше стадіону розглядалися можливості, серед іншого, розташування великого виставкового комплексу (рис. 2).

Проведений аналіз територіальних резервів та умов забезпечення транспортного і пішохідного руху дозволив ствердити, що дана територія відповідає критеріям забезпечення містобудівних умов для розташування громадських об'єктів масового обслуговування. На наш погляд, до цієї категорії слід віднести сучасні об'єкти культурної функції (музеї, місця для інсталяцій, виставкові зали, виставкові майданчики тощо) разом із супутніми об'єктами, маючи на увазі забезпечення комерційного успіху. Першочерговими при цьому слід вважати умови забезпечення транспортної та пішохідної доступності, наявність достатніх площ для автостоянок, можливість вільного пішохідного пересування між об'єктами у відповідним чином сформованому ландшафтному оточенні.

Містобудівна концепція формування «простору культури» (культурного осередку нового типу) була опрацьована в межах ділянки, розташованої східніше стадіону між вулицею Хуторівка і кільцевою автодорогою та долиною річки Зубра згідно з детальним планом території, виконаним Містопроєктом у 2008 р. [6]. Ця територія характерна відповідними умовами транспортної доступності як зі Львова, так і з інших

Рис. 2. Культурні центри у системі загальноміського центру Львова

міст України та з-за кордону – тут на кільцевій дорозі поєднуються автошляхи, що сполучають країни ЄС з Україною.

Ділянка видовженої форми вздовж долини річки Зубра площею 210 га обмежена на півночі вул. Вернадського-проектованою і кільцевою автодорогою на півдні. Територіальні умови дозволяють створення транспортно-пересадкових вузлів та автостоянок, а відсутність історичних обмежень не перешкоджає формуванню великомасштабних ландшафтно-урбаністичних та архітектурних композицій з відповідним співвідношенням забудованих і відкритих просторів.

Функціональною програмою концепції «простору культури» передбачено таке: поділ території згідно з переважаючою функцією на північну (між вул. Хуторівка і Вернадського-проектованою) і південну (між вул. Вернадського-проектованою і кільцевою автодорогою) частини; формування у північній частині ландшафтно-відпочинкового осередку «Дитяче містечко»; дисперсне формування у південній частині багатofункційного культурного простору зі складових – спеціалізованих просторів: а) видовищного, б) музейно-виставкового, в) фізкультурно-спортивного; досягнення функціональної різноманітності та композиційної єдності загального проектного простору завдяки розвинутій системі транспортних та пішохідних зв'язків; використання велосипедного руху для внутрішніх пересувань; збереження і відновлення ландшафту в долині річки Зубра (в межах території проектування) [7]. Таким чином, у «просторі культури» передбачається сформувати архітектурно-ландшафтне середовище з широкими можливостями для активного і пасивного відпочинку, яке за функціональною програмою можна вважати складовою великого південного підцентру у системі загальноміського центру Львова.

На відміну від південного підцентру, формування східного підцентру на перехресті вул. Личаківської і Пасічної ще не розпочалося, тому актуально буде розглянути містобудівні можливості формування у його складі культурного осередку. Розташування основних об'єктів торгівлі й обслуговування у проектних розробках останнього десятиліття ХХ ст. передбачалося вздовж вул. Пасічної, тому можна вважати доцільним для культурної функції використати ділянку колишнього авторемонтного підприємства, що розташована вздовж вул. Личаківської східніше перехрестя.

Територія культурного центру поділяється на кілька функціональних зон: вхідну, експозиційну, рекреаційну, господарську. Функціональну структуру центру пропонується сформувати з будівель і споруд музейно-виставкового центру, інтерактивного центру науки і творчості,

бібліотеки та медіатеки, кінотеатру, інформаційного центру та відкритих експозиційних і відпочинкових майданчиків.

Оскільки пропонований культурний центр розглядається як складова східного підцентру загальноміського значення, то необхідною умовою є забезпечення його транспортної доступності і вільного пішохідного руху в межах самого центру. Доступність з інших частин міста та з вузлів зовнішнього транспорту належить до одного з критеріїв розміщення об'єктів масового обслуговування. В сучасному великому місті відвідуваність культурних заходів значним чином залежить від часу, що витрачається відвідувачами на подолання відстані до об'єкта відвідування, та зручності транспортного пересування. Першу умову дозволяє забезпечити розташування центру біля перехрестя магістральних вулиць та кінцевої зупинки трамвайної лінії, яка може бути продовжена безпосередньо до культурного центру. До того ж, у межах зручної пішохідної відстані розташована залізнична станція Львів – Личаків, де існує можливість створення транспортно-пересадкового вузла з використанням міської залізниці, що може суттєво покращити транспортну доступність центру.

Натомість друга умова забезпечується планувальною організацією центру, що заснована на формуванні на його території зони переважно пішохідного руху. У формуванні цієї зони важливе місце відводиться засобам ландшафтної архітектури для створення «саду скульптур» під відкритим небом та відпочинкових майданчиків для дорослих і дітей. Таким чином, у складі східного підцентру у східному секторі міста може бути сформований значний громадський простір з функцією культури.

Рівнинний рельєф території верхньої частини вул. Личаківської обумовлює формування культурного центру як просторового акценту значного відрізка вулиці на в'їзді до Львова з напрямку Тернополя, його можна розглядати як своєрідні ворота міста [8].

Беручи до уваги постійне зростання туристичної популярності Львова, слід і надалі розглядати можливості територіального розширення культурної функції у місті. Сформульована поліцентрична концепція формування культурної функції сумісна з генеральним планом Львова 2010 р., її положення спрямовані на удосконалення планувальної структури міста в цілому та активізацію громадських просторів поза центральною частиною міста. В свою чергу, це посилить значення міста як в Україні, так і у регіоні Центрально-Східної Європи.

Список літератури

1. *Architectural Record*. 2014, N 10. – С. 80–89.
2. *Architectural Record*. 2014, N 10. – С. 90–95.
3. www.archdaily.com/141238/the-city-of-culture-eisenman-architekts.
4. *Посацький Б.* Музей у просторі міста / Б. Посацький // Досвід та перспективи розвитку міст України. Культурологічні аспекти містобудування: збірник наук. праць. – Вип. 24 / Відп. ред. Ю.М. Палеха. – К.: ДП УДНДПМ «Діпромiсто» імені Ю.М. Білокопя, 2013. – С. 84.
5. *Панченко Т.* Культурні ресурси як основний чинник сталого розвитку туризму / Т. Панченко // Досвід та перспективи розвитку міст України. Культурологічні аспекти містобудування: збірник наук. праць. – Вип. 24 / Відп. ред. Ю.М. Палеха. – К.: ДП УДНДПМ «Діпромiсто» імені Ю.М. Білокопя, 2013. – С. 69.
6. stadion.lviv.ua/ua/genplanLviv2025karta.
7. *Хома В.* Простір культури у значнішому місті (на прикладі Львова): магістерська кваліфік. праця, спец. «містобудування» / В. Хома / Керівник проф. Б. Посацький. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2011.
8. *Піжовська А.* Формування культурних центрів у значнішому місті (на прикладі Львова): магістерська кваліфік. праця, спец. «містобудування» / А. Піжовська / Керівник проф. Б. Посацький. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2013.

Стаття надійшла до редколегії 20 грудня 2014 р.